

Luther zegelt zijn brieven met dit lakstempel, maar geeft het ook aan zijn boeken mee als een waarmerk dat ze echt van hem zijn en niet van mensen die onder zijn naam als dekmantel een valse leer rondbazuinen. Nadat Luther van keurvorst Johan de Standvastige in 1532 het Zwarte Klooster als woonoord in eigendom gekregen had, liet zijn vrouw Katharina von Bora er in 1540 als geschenk aan haar man een ingangsportaal van Pilnaer zandsteen aan bouwen. Dit heeft links en rechts een nis om in te zitten en bovenin de linkse nis draagt een soort baldakijn in steen gehouwen een Lutherroos waaromheen het woord VIVIT staat: Hij leeft (namelijk Christus).

Ook in andere uitvoeringen van het embleem komen we dit woord tegen: het ziet er naar uit dat Luther het als een soort lijfspreuk heeft beschouwd. Johannes Manlius vertelt ervan: 'Hij - Christus namelijk - leeft. Luther bedoelt: als Hij niet zou leven, zou ik geen uur langer willen leven. Maar deze letters bevatten ook nog een geheim, dat Luther nimmer heeft prijsgegeven'. Voor zover ik kon nagaan heeft nog niemand dit geheim ontraadselt, al mag misschien aan een acrostichon gedacht worden. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat Melancton deze lijfspreuk in gedachten had, toen hij aan de binnenkant van een hem toebehorend boek na Luthers dood een randschrift maakte bij een treffende pentekening die daar in 1545 van Luther gemaakt werd door zijn famulus Johan Willem Reifenstein, tijdens een van de laatste colleges die Luther gaf. Het is ook de laatste afbeelding van Luther bij zijn leven: vol vastbeslotenheid na veel strijd, met een vleug humor en van een grote goedheid. Melancton besluit zijn randschrift bij de tekening met deze drie betekenisvolle woorden: 'Et mortuus vivit' (En al is hij gestorven, hij leeft).

(Pentekening van Luther gemaakt door Johan Willem Reifenstein.)



De Lutherroos



Hoe zit dat eigenlijk met die Lutherroos? Wat is de Lutherroos niet? Lutherzwaan en Lutherroos hebben in elk geval één ding gemeen: ze worden allebei hardnekkig versleten voor het wapen van Luther. En dat zijn ze in geen geval. Luthers familie voerde als wapen een halve handhoog in goud, met een zilveren beugel en een zilveren koord, en links ervan twee rozen, eveneens in zilver, het geheel op een rood veld. Dit wapen was in 1904 (mogelijk nu nóg wel) te zien boven de hoog van een poort van een der bijgebouwen van Luthers vaderhuis in Mansfeld.

Het was niet in kleur uitgevoerd en droeg als inscriptie 'J(akob) L(uther) 1530'. Jakob Luther, de broer van de hervormer, nam nanielijk na de dood van zijn en Maartens vader Hans Luther in 1530 diens huis over. Het wapen komt ook elders voor: zoals op een gedenkteken in de Slotkerk van Zeitz voor kanunnik Johan Ernst Luther en op kopergravures van de decaan en raadsheer Johan Maarten Luther en diens zoon. Intussen schijnt dit niet het oorspronkelijk familiewapen van de Luthers te zijn geweest. Tot 1413 voerde de gehele familie ook de tak in Möhra waartoe Luthers vader behoorde als wapen een rood veld waarop een rechtsofstaand zilveren mes voor het krenten van druiven, met een gouden handgreep. Zo'n mes vormde ook het helmteken, dat drie veren droeg goud, rood en wit terwijl de helmkleden rood en goud gekleurd waren. Een overlevering wil dat in 1413 dit wapen door keizer Sigismund vernieuwd en verbeterd werd voor Maarten Luthers overgrootvader Fabian Luther, die aan het keizerlijk hof in Praag het ambt van keizerlijk hof- en paltsgraaf bekleedde en in 1465 stierf. Zo ontstond het wapen met de handboog. Van de Lutherroos weten we nu dus wat ze niet is: Luthers wapen. Hij zou het trouwens niet in zijn hoofd hebben gehaald het familiewapen daarvoor naar eigen goeddunken te wijzigen!

Wat is ze dan wél? Wat de Lutherroos wel is, zegt Luther zelf 'Das Sinnbild meiner Theologie' en elders: 'das Merkzeichen meiner Theologie'. Een theologisch embleem. Hij heeft het in 1516 zelf bedacht en het merkwaardige is dat hij daarbij niet alleen elementen aan zijn familiewapen ontleende de witte roos en, behalve wit, de kleuren rood en goud maar ook van het wapen der Augustijner orde het rode hart gebruikte. Het resultaat was: in een gouden ring op een hemelsblauw veld een witte roos, in het midden waarvan een rood hart staat, dat een zwart kruis draagt.

Ter verklaring diende een rijm, mogelijk van Luther zelf: Des Christen Herz auf Rosen geht wenns mitten unterm Kreuze steht.

Uitvoeriger is de verklaring die Luther van zijn embleem geeft nadat hij tijdens zijn verblijf op de Coburg van keurprins Johan Frederik een gouden zegelring met de Lutherroos ten geschenke had gekregen en op 8 juli 1530 aan Lazarus Spengler, de stadssecretaris van Neurenberg waar het cachet gegraveerd werd, schrijft:

'Nu je wilt weten of mijn lakzegel goed is uitgevallen, zal ik je meteen vertellen welke denkbeelden ik in dit cachet wilde samenvatten als een merkteken van mijn theologie. Ten eerste moet het een kruis zijn, een zwart kruis in een hart met zijn natuurlijke kleur, omdat ik mijzelf er steeds aan wil herinneren dat het geloof in de Gekruisigde ons zalig maakt. Want de rechtvaardige zal uit zijn geloof leven, uit zijn geloof in de Gekruisigde. Maar al is het dan een zwart kruis, dat wondt, dat pijn doet; het laat het hart zijn kleur behouden: het bederft de natuur niet: het doodt niet, maar houdt in leven. Zo'n hart moet echter midden in een witte roos staan om aan te duiden dat het geloof vreugde, troost en vrede schenkt: kortom in een witte, vrolijke roos ziet, niet zoals de wereld vrede en vreugde geeft. Daarom moet die roos wit zijn en niet rood, want wit is de kleur der geesten en van alle engelen. En deze roos staat in een hemelsblauw veld omdat die vreugde in de geest en in het geloof het begin vormt van de komende hemelse vreugde. En daaromheen dan een gouden ring, die zegt dat deze zaligheid in de hemel eeuwig duurt en geen einde heeft, en zoveel kostelijker is dan alle aardse vreugde en goed, als goud edeler en kostbaarder is dan alle andere metalen'.

Typisch Luther: kort daarna, in september 1530, schrijft hij aan Melanchton over dezelfde ring: 'De vorst heeft mij een gouden ring geschonken, maar opdat ik goed weten zou dat ik niet geboren ben om goud te dragen, ben ik hem al gauw verloren, want hij is iets te ruim en te groot voor mijn duim'.

(Katharinen portal)

